

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2021

Mgr. Zuzana Dohnálková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Mgr. Zuzana Dohnálková

*Spirituální posouzení v praxi – srozumitelnost a
akceptovatelnost mezi klienty*

Bakalářská práce

vedoucí práce: ThLic. Jakub Doležel, Th.D.

2021

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 14. 4. 2021

.....

Zuzana Dohnálková

Poděkování patří panu ThLic. Jakubovi Doleželovi, Th.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a připomínky, které mi při zpracovávání práce poskytl, a také za čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část.....	8
1 Posouzení životní situace klienta	8
1.1 Definice posouzení životní situace klienta	8
1.2 Cíl sociální práce	8
1.2 Dimenze posouzení životní situace klienta	9
2 Spirituální dimenze	10
2.1 Spiritualita	10
2.2 Religiozita.....	11
2.3 Spirituální potřeby	12
2.4 Spirituální tíseň.....	12
2.5 Význam duchovna v současné společnosti.....	12
3 Spirituální posouzení.....	13
3.1 Spirituální posouzení v sociální práci.....	13
3.2 Spiritualita a religiozita ve zdravotnictví.....	14
3.3 Význam spirituálního posouzení	15
3.4 Problematika provedení spirituálního posouzení	16
3.5 Formální a neformální spirituální posouzení.....	17
3.6 Kvantitativní a kvalitativní metody spirituálního posouzení.....	17
3.6.1 Kvantitativní metody	17
3.6.2 Kvalitativní metody	18
3.7 Duchovní péče	19
4. Seznámení s pracovišti	20
4.1 Domov Přístav, Ostrava – Kunčičky	20
4.2 Domov Kateřinice.....	20
Výzkumná část	21

5. Cíl a výzkumná otázka práce.....	21
6. Popis použitých metod	21
6.1 Kvalitativní výzkum	21
6.2 Metoda výběru výzkumného souboru	22
6.3 Narativní rozhovor.....	22
6.4 Metody zpracování kvalitativních dat	24
6.4.1 Fixace kvalitativních dat	24
6.4.2 Zpracování dat a jejich příprava na analýzu	24
6.4.3 Analýza dat	25
6.5 Etický rozměr výzkumu.....	25
7. Průběh výzkumu.....	26
8. Výsledky výzkumu.....	27
8.1 Kategorie Ochota ke spolupráci na rozhovoru k tématu spirituality ze strany respondentů.....	27
8.2 Kategorie Ochota odpovídat na kladené otázky	27
8.3 Kategorie Citlivost tématu spirituality u zúčastněných respondentů	28
8.4 Kategorie Srozumitelnost tématu spirituality ze strany zúčastněných respondentů.....	29
9 Shrnutí výsledků.....	34
9.1 Dílčí cíl č. 1 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty srozumitelný	34
9.2 Dílčí cíl č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný	34
10 Diskuze.....	36
Závěr.....	37
Bibliografický seznam:	39
Seznam zkratk	42

Úvod

Bakalářská práce je věnována spirituálnímu posouzení a jeho proveditelnosti v praxi. Spirituální potřeby jsou v sociální práci i ve zdravotnictví uznány jako součást bio-psycho-socio-spirituálních potřeb v rámci holistického pohledu na člověka. Významem spirituálních potřeb především pro člověka, který se ocitá v těžké životní situaci, v nemoci či ve fázi umírání, se zabývá i odborná literatura, která potvrzuje, že uspokojené spirituální potřeby napomáhají k lepšímu zvládnutí obtížných situací. Nutnost věnovat se spirituálním potřebám člověka potvrzuje i fakt, že se jedná o jednu z podmínek při udělení akreditace zdravotnickému zařízení.

Spirituální potřeby klientů by měly být reflektovány celým týmem, který o něj pečuje. Péče o spirituální potřeby pak mohou být v kompetenci kaplana, pastoračního asistenta či jiného odborníka podle toho, jak má konkrétní zařízení péči o tyto potřeby ošetřeno.

Spirituální posouzení zjišťuje, zda a jaký význam má spiritualita pro konkrétního člověka, zda má pro něj spiritualita podobu podpory či naopak. Ke spirituálnímu posouzení lze využít řadu nástrojů. Výzkumem, který jsem prováděla v rámci absolventské práce, jsem však zjistila, že v dotazovaných lůžkových hospicích se žádné speciální nástroje ke spirituálnímu posouzení nepoužívají, zjišťování spirituálních potřeb v dotazovaných zařízeních probíhá prostřednictvím rozhovoru.

Cílem závěrečné práce je zjistit, zda je zvolený postup spirituálního posouzení použitelný pro klienty vybraných služeb. Snahou je především zjistit, zda je posouzení pro klienty srozumitelné a především, zda ho akceptují, jelikož spiritualita člověka je často velmi intimní záležitost. Z výše uvedeného důvodu byla pro spirituální posouzení klientů zvolena metoda rozhovoru.

Teoretická část práce seznamuje s pojmy spiritualita a religiozita. Pochopení významu těchto pojmů je pro práci se spiritualitou klientů naprosto zásadní. Dále pojednává o spirituálních potřebách, o významu spirituality pro člověka, o nahlížení na spiritualitu optikou sociální práce a zdravotnictví. Dále jsou uvedeny nástroje, které lze k provedení spirituálního posouzení využít.

Výzkumná část práce je věnována provedení narativního rozhovoru se sedmi účastníky, klienty dvou sociálních služeb a následné analýze získaných dat s ohledem na splnění cíle práce.

Teoretická část

1 Posouzení životní situace klienta

První kapitola je věnována definici posouzení životní situace klienta a způsobům, jak ho lze provést. Posouzení životní situace klienta nám slouží jako východisko pro další posuzování ve spirituální oblasti, dále kapitola seznamuje s cílem sociální práce a dimenzemi posouzení životní situace klienta.

1.1 Definice posouzení životní situace klienta

Posouzení životní situace potencionálních uživatelů sociálních služeb je nejspíše jednou z nejobtížnějších činností v sociální práci. Význam posouzení spočívá v tom, že od jeho výstupu se odvíjí další způsob práce sociálního pracovníka. Potřeba posouzení životní situace je většinou zapříčiněna životními událostmi, které člověka přivádí k sociálnímu pracovníkovi (Navrátil, 2007, s. 72-73).

Cílem posouzení je pochopení životní situace uživatele služby a vymezení problematických oblastí v životní situaci tak, aby mohly být následně zvoleny správné intervence. Během procesu posouzení je snahou pochopit problém, jeho příčiny, vývoj, ale také objevit, co může být změněno, aby byl problém odstraněn nebo minimalizován (Navrátil, 2007, s. 73).

Rozlišit lze několik modelů posuzování. Model dotazování je typický pokládáním otázek uživateli služby. Sociální pracovník by měl být schopen získaná data analyzovat a objasňovat se zřetelem na potřeby uživatele. Procedurální model je postaven na využití různých kontrolních listů a následném posouzení sebraných informací. Výměnný model pokládá uživatele za experta na svůj život a životní situaci. Sociální pracovník uživatele podporuje tak, aby byl sám schopen odhalit své schopnosti, zdroje, slabé stránky (Navrátil, 2007, s. 74-75).

Ve fázi posouzení lze použít mnoho strategií, metod a technik. K základním technikám patří rozhovor, pozorování a analýza dokumentů. Využít lze i malování, hry. Sociální pracovník může k posuzování využít různé škály, dotazníky (Navrátil, 2007, s. 76-78).

1.2 Cíl sociální práce

Vymezení cíle sociální práce se v čase vyvíjelo, v minulosti i současnosti autoři definovali sociální práci různě. Cíl sociální práce se nyní opírá o koncept sociálního fungování, jehož propagátorkou je autorka Bartlettová. Koncept sociálního fungování pracuje se souborem skutečností a to, že člověk je v neustálém oboustranném působení s prostředím. Prostředí na člověka klade určité nároky, na které musí reagovat, pokud však na tyto požadavky není

schopen adekvátně odpovídat, vzniká problém, přičemž někteří lidé nejsou schopni tento problém sami vyřešit. Za problémy s řešením pak stojí nedostatek dovedností na straně člověka nebo nepřiměřenost požadavků na straně prostředí. Cílem sociální práce je pak dopomoc k dosažení rovnováhy mezi nároky prostředí a dovedností člověka tyto požadavky zvládat (Navrátil, Musil, 2000, s. 117-119).

1.3 Dimenze posouzení životní situace klienta

Barker dle Navrátil, Musil (2000, s. 119-120) uvádí, že sociální fungování má přispívat k uspokojení potřeb, které zahrnuje několik dimenzí: tělesné aspekty, které obsahují jídlo, přístřeší, zdravotní péči a další; osobní naplnění, jehož součástí je vzdělání, hodnoty, náboženství, estetika, odpočinek; emocionální potřeby zahrnující pocit sounáležitosti, vzájemné péče, společenství a adekvátní sebepojetí pojímající sebedůvěru, sebeúcta, osobní identitu.

Respektování člověka jako komplexní bytosti, která obsahuje složku emocionální, biologickou, společenskou, poznávací a duchovní je založena na holistickém přístupu k jedinci. Uvědomění si, že tyto části jsou ve společné interakci, vede k pochopení různých potíží, které se navzájem ovlivňují (Mastiliaková, s. 10-11, s. 18).

V rámci posouzení životní situace klienta nás tak zajímají všechny tyto dimenze, kde se snažíme identifikovat, které potřeby nejsou naplněny.

Tato kapitola stručně informuje o posouzení životní situace klienta, která tvoří stěžejní část práce sociálního pracovníka a tvoří východisko pro spirituální posouzení situace klienta.

2 Spirituální dimenze

Tato kapitola pojednává o základních pojmech jako je spiritualita, religiozita, spirituální potřeby, které se váží ke spirituální dimenzi a spirituálnímu posouzení situace klienta. Zvláště vymezení rozdílů mezi termíny spiritualita a religiozita se zdá být zásadní, jelikož řada laiků i odborníků mezi těmito pojmy neshledává rozdíl.

2.1 Spiritualita

Definice spirituality je nejednoznačná a její výklad působí potíže nejen laikům, ale i odborníkům, což reflektuje řada autorů, kteří se pokoušejí o její přesnější vymezení. Text níže seznamuje čtenáře s definicemi spirituality pohledem různých autorů.

Pojem spiritualita má mnoho významů, je odvozen ze slova spiritus, znamená dech, duchovnost, niternost. Na spiritualitu lze nahlížet z různých úhlů, jinak spiritualitu vysvětluje teologie, psychologie, sociologie, i proto definice spirituality není jednoznačná (Novotná, Kala, 2015, s. 23).

Mellanová (2004, s. 76-77) upozorňuje také na nejasné používání pojmů jako duševní, spirituální, psychický, které jsou odborníky různě zaměňovány.

Spiritualita je složkou osobnosti a dotýká se každého jednotlivého člověka. Tvoří základní jádro osobní identity a smyslu života, ovlivňuje motivaci, postoje i city člověka (Vojtíšek, Dušek, Motl, 2012, s. 12-13).

Vojtíšek et al. (2012, s. 13-14) spiritualitu srovnává s hudebním talentem, kdy jej někdo má více a někdo méně, či se smyslem pro humor nebo krásu, který lze vyvíjet nebo zcela přehlížet. Během života se význam spirituality mění, do popředí může vystoupit zvláště při styku s něčím mimořádným nebo v situaci, kdy se člověk ocitá v nebezpečí.

Anandarajah, Hight (2001, s. 81-89) popisují spiritualitu (duchovnost) jako složitou a multidimenzionální součást člověka, která má kognitivní, zážitkové, behaviorální aspekty. Kognitivní nebo filozofická složka zahrnuje hledání smyslu, účelu, pravdy v životě, přesvědčení a hodnoty, které jedinec žije. Zážitkové a emoční aspekty zahrnují pocity naděje, lásky, vnitřního míru, podpory. Behaviorální aspekt zahrnuje způsob, jakým svoji individuální duchovní víru a duchovní stav projevuje navenek.

Vojtíšek et al. (2012, s. 19-22) popisují spiritualitu obdobně a to jako komplexní jev, který má sedm navzájem provázaných rovin. Tyto roviny tvoří předpoklady, obřady, normy a hodnoty, vyprávění, zážitky, společenství, tvořivost.

Spiritualitu lze prožívat skrze náboženství, prostřednictvím osobního vztahu s Bohem, ale člověk ji může zažívat také prostřednictvím hudby, umění, hodnot a zásad (Anandarajah, Hight, 2001, 81-89).

Knoflíčková hovoří o spiritualitě jako o formě subjektivního osobního náboženství, které pojímá všechny duchovní prožitky člověka a jako o osobní filozofii života, která nijak nevyjadřuje pojetí světa rozumem (2008, s. 173). Křivohlavý (2004a, s. 78, 2004b, s. 84) popisuje spiritualitu jako to nejhodnotnější, nejpodstatnější v životě člověka, jako to, co ovlivňuje směřování lidského života a jeho cíl.

Spiritualita představuje mocnou motivační sílu člověka a oporu v době, kdy se mohou některé hodnoty ztrácet. Jedná se o jakési vodítko jak zvládat zátěž. Spiritualita je významná součást člověka, která napomáhá k podpoře fyzického a psychického zdraví, proto s ní také pracují téměř všechny metody alternativní medicíny. (Vojtíšek et al., 2012, s. 23, s. 44, Knoflíčková, 2008, s. 172).

2.2 Religiozita

Religiozita (náboženské přesvědčení) je podmnožinou spirituality, je jedním z jejích druhů. Základy religiozity obvykle stojí na tradici a instituci (Vojtíšek et al., 2012, s. 25). Náboženství má zpravidla daný organizační systém vztažený k Bohu obsahující rituály, specifické činnosti, věrouku a také stanovuje povinnosti věřícího (Knoflíčková, 2008, s. 174). Jeden ze základních rozdílů mezi spiritualitou a náboženstvím spatřujeme také v kolektivu, se kterým je náboženství spojováno (Vojtíšek et al., 2012, s. 12).

Hodge (2015, s. 28) říká, že spiritualita a religiozita jsou sice odlišné, ale zato překrývající se a vícerozměrné entity. Religiozita je popsána jako pohyb srdce člověka k Bohu, spiritualita jako zkušenost, která dává smysl životu a smrti. Spiritualita je více individuální, religiozita je sdílená víra v komunitě a zahrnuje určité praktiky.

Spiritualita bez religiozity se nevyklučuje, znamenalo by to, že jedinec je spirituální, aniž by byl členem nějaké duchovní instituce. Tito lidé se odmítají řídit tradicemi a církevním učením, ale přesto mají zájem o skutečnosti, které je přesahují. Zato religiozita bez spirituality se zdá být nemožná, jelikož by to značilo příslušnost k náboženské instituci bez jakéhokoliv vnitřního přesvědčení (Vojtíšek et al., 2012, s. 25-26, Knoflíčková, 2008, s. 173).

2.3 Spirituální potřeby

Jak již víme, spirituální je každý člověk, věřící či nevěřící. Tak jako samotná spiritualita může během života člověka vystupovat do popředí či být naopak upozaděna, tak i duchovní potřeby mohou během života nabývat na své důležitosti.

Duchovní (spirituální) potřeby lze popsat jako potřeby naděje, lásky, odpuštění, smíření, úcty k sobě, k druhým, hledání smyslu života, něčeho, co nás přesahuje. Za spirituální potřeby v rámci religiozity pak lze pokládat víru, vztah člověka k Bohu, modlitbu, hledání odpovědí na otázky týkajících se smyslu života. Transcendence, skutečnosti, které nás přesahují, mají zvlášť velký význam v době nemoci či ve stáří, kdy je člověk konfrontován s blízkostí smrti (Hrnčiariková, Hrnčiarik, 2011, s. 327-328).

Duchovní potřeby nesmějí být přehlíženy, jelikož jejich uspokojení v obtížných situacích jako je osamělost, zvýšená zátěž, ztráta, omezení různých kompetencí, závislost na druhém člověku, bezmocnost, představuje velkou posilu (Hrnčiariková, Hrnčiarik, 2011, s. 328, Knoflíčková, 2008, s. 172). Nalezení smyslu života, vymezení životních hodnot dodávají v nelehkém období sebevědomí a podporují důstojnost člověka. Celková duchovní pohoda člověka se podílí na zlepšení kvality života (Hajnová-Fukasová, Bužgová, Fetl, 2015, s. 16). Úzkost, smutek, nedostatek naděje, klidu, lásky, hněv, naopak svědčí o potížích v duchovní oblasti (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 16).

2.4 Spirituální tíseň

V náročných životních situacích může dojít k tzv. spirituální tísní, kdy jedinec začne pochybovat o své víře a svou situaci či onemocnění pociťuje jako křivdu. Duchovní tíseň se projevuje různými způsoby, např. úzkostí, depresí, které jsou způsobeny neschopností nalézt smysl v určité situaci, zdroje pro překonání potíží, naději, lásku, sílu. Spirituální tíseň negativně ovlivňuje stávající těžkou situaci člověka, má nepříznivý vliv na fyzické a duševní zdraví člověka, takový člověk vyžaduje podporu a pomoc (Hrnčiariková, Hrnčiarik, 2011, s. 328, Anandarajah, Hight, 2001, s. 81-89, Puchalski, 2010, s. 52).

2.5 Význam duchovna v současné společnosti

Sociologické výzkumy prováděné u nás naznačují, že je Česká republika jedna z nejvíce ateistických zemí. Za jednoznačné ateisty lze však určit pouze 15% populace, za agnostiky lze považovat 33% lidí a 39% lidí věří v existenci nějaké nadpřirozené síly. Tradiční víru v Boha uvádí 10% lidí, 71% lidí, kteří se považují za věřící, se hlásí ke konkrétnímu náboženskému vyznání. I když se značná část české populace označuje za nenáboženskou, je nějakým

způsobem spirituální. Zejména po r. 1989, kdy došlo k uvolnění v oblasti náboženského života, začaly vznikat různé nové náboženské skupiny. Zvláštní skupinu spirituality prezentuje víra v horoskopy, amulety, léčitelské schopnosti (Marciniak, Sheardová, Sedláková, Vyhnálek, Hort, 2019, s. 646).

V této kapitole jsme vysvětlili základní pojmy jako je spiritualita, religiozita, spirituální potřeby, spirituální tíseň, které musí být objasněny pro orientaci v oblasti spirituálního posouzení. Současně kapitola seznamuje s významem duchovna v současné společnosti.

3 Spirituální posouzení

V minulé kapitole jsme zmínili duchovní potřeby člověka a důvody, proč si všimnout, zda jsou tyto potřeby naplněny, tato kapitola navazuje a dále popisuje význam spirituálního posouzení, seznamuje s nástroji, které lze k posouzení využít, ale také upozorňuje na potíže, které provedení posouzení provází.

Spirituální posouzení může patřit do kompetence zdravotnických pracovníků, kteří ho provádějí v rámci stanovení ošetřovatelských diagnóz. K duchovním potřebám musí být citlivý také sociální pracovník, který v rámci posouzení životní situace klienta hodnotí bio-psycho-socio-spirituální dimenzi svých klientů, případně toto posouzení provádí kaplan či pastorační asistent, který je v zařízení poskytující péči přítomný (Puchalski, 2010, s. 52, Hodge, 2005, s. 314).

Hodge (2013, s. 225) upozorňuje, že i když hodnocení duchovních potřeb probíhá většinou zpočátku péče, je třeba hodnocení revidovat, jelikož naléhavost v duchovní dimenzi se může v čase měnit.

3.1 Spirituální posouzení v sociální práci

Sociální práce se spiritualitou a religiozitou začala zabývat v 80. letech 20. století, opírá se přitom o výsledky výzkumů, které sledují pozitivní vliv spirituality/religiozity na odolnost člověka, prožívání manželství i stárnutí, nižší nemocnost, nižší úmrtnost, snížení rizika různých sociálně-patologických jevů (Doležel, 2017, s. 36-37).

Mnoho autorů upozorňuje především na nedostatečné vzdělání a sebevědomí pracovníků, kteří s duchovními potřebami svých klientů mají pracovat. Tyto problémy zmiňuje Hajnová-Fukasová et al. (2015, s. 13) v oblasti zdravotnictví, tak např. Doležel (2017, s. 49) či Hodge (2013, s. 223, s. 225) v oblasti sociální práce.

Spiritualitou v souvislosti se sociální prací se věnuje Kaňák (2016). Na základě vztahu mezi nimi diferencuje spirituálně senzitivního sociálního pracovníka, pro kterého je spiritualita důležitou součástí jeho konání; duchovního pracovníka inspirovaného sociální prací, který poskytuje duchovní službu s využitím vědomostí ze sociální práce; spirituálně senzitivní sociální práci, kdy je spiritualita vnímána jako inspirace, ale také jako nutná součást holistického pojetí člověka; spirituálně orientovanou sociální práci, která je zaměřena na růst klienta; teologii senzitivní k sociální práci, která je především zaměřena na spiritualitu, sociální práce je zde však vnímána jako podnětná pro teologickou praxi (Kaňák, 2016).

3.2 Spiritualita a religiozita ve zdravotnictví

Se spiritualitou člověka jako významného zdroje jedince začala pracovat nejen oblast sociální práce, ale i zdravotnictví, která má pro problémy ve spirituální oblasti i své ošetrovatelské diagnózy. Nástroje pro posouzení spirituality jsou použitelné jak pro oblast zdravotnictví, tak pro oblast sociální práce.

Vlivu spirituality/religiozity na zdraví člověka si začaly všimnout medicínské i ošetrovatelské obory zejména v 80. a 90. letech 20. století, první informace o těchto potřebách získávali odborníci především ze zahraniční literatury. V předešlých 40-ti letech byla existence spirituálních potřeb zcela ignorována (Doležel, 2017, s. 35-36, Mellanová, 2004, s. 76-77). Provázanost mezi duševním a fyzickým zdravím potvrdilo mnoho studií, které poukazují na souvislost spirituality/religiozity s životní spokojeností, vnímáním smyslu života, snížením pocitu úzkosti, kvalitou života, zvýšenou mírou sebevědomí, zvýšenou schopností zvládat stres, lepším zvládnutím různých závislostí apod. (Doležel, 2017, s. 35-36).

Spiritualita pacientů patří ve zdravotnictví do kompetence zdravotních sester, s pacienty tráví nejvíce času a jsou s nimi na rozdíl od ostatního personálu zařízení v nejužším kontaktu (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 17). Samotná diagnostika spirituálních potřeb se však zdá být problematičtější z důvodu nezájmu sester, studu či absence zručnosti (Knoflíčková, 2008, s. 172-173, Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 17). S diagnostikou spirituálních potřeb je sestrám nápomocná klasifikace ošetrovatelských diagnóz NANDA, pomocí určujících znaků jednotlivých diagnóz a souvisejících faktorů mohou snáze identifikovat potíže ve spirituální dimenzi (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 17, Doležel, 2017, s. 41). V roce 2006 byla sepsána dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví mezi Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církve v České republice, která stvrzuje poskytování duchovní péče v nemocničním zařízení. Na základě této dohody lze pro hodnocení spirituálních potřeb pacientů a péči o duchovní pohodu pacientů ve zdravotnictví využít služeb nemocničního kaplana či

pastoračního pracovníka (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 17). Zabývat se duchovní stránkou pacientů je nutné v případě, kdy se zdravotnické zařízení uchází o akreditaci. Spojená komise pro akreditaci zdravotnických zařízení (JCAHO) toto přímo vyžaduje (Hodge, 2006, s. 317).

3.3 Význam spirituálního posouzení

Spirituální posouzení je proces, kterým lze identifikovat duchovní potřeby pacienta, při hodnocení by mělo být zjištěno, zda je spiritualita pro konkrétního člověka důležitá a zda duchovní aspekty pomáhají nebo brání v uzdravení či vyrovnávání se se zátěžovými situacemi (Anandrajah, Hight, 2001).

Posouzení a rozpoznání jednotlivých potřeb člověka/pacienta/uživatele služby patří do kvalitní komplexní péče. Spiritualita je stále více uznávána jako základní prvek zdraví, který dává smysl a účel životu. Pozornost věnovaná spirituálním potřebám je tak nezbytná pro holisticky pojatou péči, která napomáhá poskytovat kulturně citlivou péči. (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 15- 16, Hodge, 2005, s. 314, Puchalski, 2010, s. 51).

Posouzení spirituality člověka je základní součástí etické a účinné praxe a součástí bio-psycho-socio-duchovního hodnocení, které zvyšuje efektivitu poskytované služby. Hodnocení duchovních potřeb v zařízení je také často součástí etických kodexů a norem institucí. Zájemem o duchovní potřeby člověka je vysílán signál, že je to důležitá oblast člověka a že se pacient/klient/uživatel nemusí bát o těchto potřebách mluvit, čímž se zvyšuje spokojenost člověka. Víra člověka nemůže být respektována, pokud není hodnocena. Jen posouzením duchovních potřeb může být vytvořeno adekvátní prostředí citlivé na duchovní hodnoty a zvyky a mohou být odhaleny nedostatky, které narušují práva pro výkon náboženské víry. Ignorace duchovních potřeb v okamžiku, kdy o nich chce dotyčný komunikovat, narušuje jeho autonomii. Znalost pacientova náhledu na život má své kořeny ve víře a zvyklostech a je zdrojem informací o člověku. Spirituálním posouzením prozkoumáváme silné stránky člověka, které mohou být použity pro zmírnění potíží či vyrovnáním se s nimi, identifikace spirituálního přínosu pro člověka poskytuje informace o způsobu zvládnání životních výzev, rozpoznání duchovních potřeb napomáhá činit příslušné kroky k řešení problémů a lepší kvalitě života. Dalším důležitým argumentem, proč duchovní potřeby hodnotit jsou také akreditační a vládní požadavky (Hodge, 2005, s. 314, Hodge, 2013, s. 223).

3.4 Problematika provedení spirituálního posouzení

Pro řadu pracovníků pomáhajících organizací, včetně církevních, je spirituální dimenze oblast, kde se cítí nejistí. Pracovníci jsou si vědomi nezbytností zohlednit spirituální stránku klienta, současně si však nejsou jisti svými kompetencemi v této oblasti (Doležel, 2017, s. 49).

Identifikace duchovních potřeb je obtížná už kvůli samotné definici duchovních potřeb, jak už bylo řečeno, spiritualita není jasně vymezena, navíc je některými zaměňována s religiozitou (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 13). Komplikované může být zjišťování duchovních potřeb ze strany personálu, který nemusí být ochotný zabývat se touto otázkou nebo může trpět ostychem, zvláště pak, když sami nemají svou spiritualitu vyjasněnu. Stejně tak může dotazující odmítat jakkoliv sdílet či hovořit o své spiritualitě (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 16). K diagnostice duchovních potřeb je nutné umět komunikovat, vnímat, co je řečeno a mít pozorovací schopnosti. Spiritualita je osobní záležitostí a je nutné mít s dotazovaným již nějaký vztah a umět vést rozhovor. Duchovní potřeby lze zjišťovat např. pokládáním cílených otázek nebo využitím dotazníku (Novotná, Kala, 2015, s. 24).

Obecná doporučení pro posouzení spirituálních potřeb a realizaci spirituálního posouzení apelují na zohlednění autonomie klienta, kdy je nepřístupné vnucovat klientovi potřeby někoho jiného. Nutné je držet se vlastních kompetencí pracovníka, sociální pracovník se má snažit rozpoznat klientovy potřeby a zdroje, duchovní vedení je však v kompetenci duchovních pracovníků. Předpokladem pro identifikaci spirituálních potřeb je navázání pomáhajícího vztahu (Doležel, 2017, s. 47).

Při posuzování spirituálních potřeb bychom měli mít vyjasněno, které duchovní potřeby budeme sledovat, jakým způsobem je budeme posuzovat a jak budeme napomáhat s jejich naplněním (Mellanová, 2004, s. 77).

Dle Doležela (2017, s. 38-39) je před prováděním spirituálního posouzení sociálním pracovníkem nezbytná znalost konceptů spirituality a religiozity, tedy umět rozlišit tyto dva pojmy. Nutné je také povědomí o spektru duchovních potřeb u různých cílových skupin. Potřeby klientů mohou být velmi individuální a pracovník musí být dostatečně vnímavý, aby je zachytil (Doležel, 2017, s. 39-41). K tomu, aby mohl pracovník posuzovat a vnímat spirituální potřeby svých klientů, musí nejprve rozpoznat svou vlastní spiritualitu, své spirituální potřeby, svůj spirituální systém (Doležel, 2017, s. 41-42). Důležité je také povědomí o nástrojích k posouzení duchovních potřeb, literatura jich nabízí mnoho, některé jsou mířeny přímo k určité cílové skupině, např. pro onkologicky nemocné pacienty je to dotazník PNAP (Patient Needs

Assesment in Palliative Care) (Doležel, 2017, s. 42-47). Dále je důležitá znalost možných intervencí, které lze klientovi nabídnout. Zahraniční literatura nabízí řadu informací o postupech a intervencích v oblasti spirituality a náboženství v oboru sociální práce, je však potřeba zohlednit profesní funkci konkrétního pracovníka (Doležel, 2017, s. 47).

3.5 Formální a neformální spirituální posouzení

Neformální spirituální hodnocení může provádět kdokoli a dá se říci, že i kdykoliv. Neformální rozhovor s člověkem/klientem/pacientem může odhalit více informací o spiritualitě než přímé dotazování, které je používáno při formálním duchovním hodnocení. Téma hledání smyslu, naděje, strachu mohou být vodítkem hovoru. Při rozhovoru je však třeba naslouchat, duchovní myšlenky mohou být vyjádřeny symbolicky nebo metaforicky (Anandarajah, Hight, 2001, Puchalski, 2010, s. 52).

Formální spirituální hodnocení zahrnuje kladení konkrétních otázek s cílem zjistit, zda jsou duchovní faktory pro člověka zdrojem síly a jsou pro něj důležité či nikoliv (Anandarajah, Hight, 2001).

3.6 Kvantitativní a kvalitativní metody spirituálního posouzení

K provádění spirituálního posouzení nám může posloužit mnoho nástrojů, některé byly vytvořeny speciálně např. pro hospicové prostředí či pro využití pastoračními poradci či zdravotními sestrami (Anandarajah, Hight, 2001). Vybírat lze mezi kvalitativními a kvantitativními metodami. Hodge (2001, s. 204) kvantitativní metody spíše kritizuje, duchovnost považuje za subjektivní vnitřní realitu, kterou je obtížné kvantifikovat. Kvalitativní metody jsou oproti tomu individualistické, holistické a k duchovnímu posouzení se dle Hodge lépe hodí.

3.6.1 Kvantitativní metody

Hajnová-Fukasová et al. (2015, s. 15-16) našli 37 měřících hodnotících nástrojů zabývajících se spiritualitou člověka. Dvacet čtyři z nich je zaměřeno na míru religiozity, dalších jedenáct posuzuje unikátnost spirituality a spirituálních potřeb. Mezi těchto jedenáct měřících nástrojů patří Index spirituální zkušenosti, který lze použít pro diagnostiku spirituální tísně; Škálu spirituální pohody, kterou lze využít pro posouzení spirituální pohody; Dotazník spirituálního uvědomění pro identifikaci spirituálních zážitků; Škálou životní smysluplnosti je možno posoudit smysl a účel života člověka, další z nástrojů je Pražský dotazník spirituality. Dotazník FICA (Faith, Importance, Community, Address in care) lze aplikovat pro získání duchovní anamnézy; Dotazník spirituálních a religiózních témat lze využít pro zjištění

spirituálního a náboženského přesvědčení; další z nástrojů je Dotazník spirituální orientace. Dle autorů lze v měřících škálách sledovat volné prolínání spirituality a religiozity a nedostatek jednoznačně spirituálních položek, což souvisí s již zmiňovaným nedostatečným vymezením spirituality.

Autoři shledávají jako nejvhodnější pro praxi Dotazník FICA, který lze univerzálně využít v jakékoli kultuře a může být použit jako návod pro vedení duchovního rozhovoru. Za druhý nejvhodnější nástroj autoři považují Pražský dotazník spirituality, jelikož není nábožensky zaměřen a lze jej tedy použít u nereligiózních lidí (Hajnová-Fukasová et al., 2015, s. 17).

3.6.2 Kvalitativní metody

Pro spirituální posouzení kvalitativní metodou lze vybírat mezi různými nástroji. Anandrajah, Hight (2001) uvádějí například duchovní hodnocení HOPE, které umožňuje otevřené zkoumání duchovních zdrojů a obav jednotlivce prostřednictvím různých otázek a témat, nezaměřuje se přitom na slovo duchovno či náboženství. Saguil, Phelps (2012) předkládají tzv. Open Invite, duchovní dialog, který má pozvat k diskuzi o duchovnu. Open Invite poskytuje otázky, které umožňují o duchovnu hovořit tak, aby to dotazovanému bylo příjemné.

Hodge (2013) poukazuje na to, že ne každému člověku je příjemné hovořit otevřeně o duchovních potřebách. Nabízí alternativu k explicitnímu spirituálnímu hodnocení v podobě implicitního posouzení, ze kterého mohou mít užitek zejména lidé, kteří o tradiční spiritualitu či náboženský jazyk nejeví zájem a mohou ji třeba i zpochybňovat. Velký důraz při hodnocení je třeba dle Hodge klást nejen na verbální, ale také neverbální odpovědi, vyvolání silných emocí, změn emocí během rozhovoru jako úsměv, jiskra v oku. Hodge nabízí několik otázek, které lze při implicitním hodnocení použít, zaměřuje se v nich na minulost, jelikož informace o zvládnutí potíží v minulosti mohou poskytnout strategii pro přítomnost, zaměřuje se také na přítomnost a budoucnost člověka.

Pro explicitní a doplňující spirituální posouzení nabízí Hodge několik nástrojů jako je duchovní historie, která umožňuje vyprávět příběhy např. o dětství a protože ne všichni lidé jsou verbálně orientovaní, nabízí také obrazové přístupy. Duchovní mapa života nabízí schématickou alternativu k mluvené duchovní historii; duchovní genogram je graficky znázorněný rodokmen, který naznačuje duchovní blízkost mezi členy rodiny; duchovní ekomapa se zaměřuje na aktuální vztahy klientů; duchovní ekogram ilustruje současné i historické zdroje, tedy ekomapy i genogramy (Hodge, 2005).

3.7 Duchovní péče

Specializovaná duchovní péče zahrnuje porozumění a pomoc prostřednictvím konkrétní teologické víry. Za odborníky v péči o spiritualitu jedinců je považován kaplan, avšak obecnou duchovní péči může poskytovat kdokoliv. Obecná duchovní péče spočívá v uznání a reakci na mnohostranné projevy duchovnosti, se kterými se u jednotlivců setkáváme, zahrnuje soucit, naslouchání, povzbuzení, vůbec nemusí zahrnovat diskuzi o náboženství či o Bohu (Puchalski, 2010, s. 52, Anandrajah, Hight, 2001).

Prováděná intervence musí být v nejlepším blahu klienta, je prováděna na základě klientova vyžádání a nesmí při ní docházet k úmyslnému ovlivňování klienta ve smyslu převádění na víru (Kaňák, 2016).

V kapitole jsme se seznámili s definicí a významem spirituálního posouzení, metodami a nástroji, které lze využít, a stručně se obeznámili s obsahem duchovní péče.

4. Seznámení s pracovišti

Kapitola seznamuje s pracovišti, ve kterých byl prováděn kvalitativní výzkum.

4.1 Domov Přístav, Ostrava – Kunčičky

Domov Přístav je pobytové zařízení se zvláštním režimem pro lidi bez domova v seniorském věku. V zařízení je poskytována péče o vlastní osobu s respektem ke specifikům jednotlivých uživatelů, dále je nabízena pomoc při naplňování osobních zájmů a podpora potřebná pro každodenní soužití uživatelů v domově.

Cílovou skupinou zařízení jsou převážně osoby bez přístřeší starší 50 let, samostatně pohyblivé i se sníženou fyzickou a psychickou soběstačností z důvodu chronického duševního onemocnění, závislosti na návykových látkách nebo různých typů demencí (Armáda Spásy, Pobočky [online]).

4.2 Domov Kateřinice

Domov Kateřinice poskytuje rezidenční bydlení v samostatných bytech pro klienty bez ohledu na věk, omezení a lokalitu bydlení. Personál zařízení podporuje nájemce v samostatnosti, nabízí aktivně strávený čas. Klienti mohou využívat služeb osobní asistence dle individuálních potřeb (Domov Kateřinice, O nás [online]).

Výzkumná část

V této části práce popíši cíl práce a dílčí cíle. Objasním metody, které jsem zvolila pro získání dat a pro další práci s daty. Dále uvedu jednotlivé kroky analýzy a výstupy výzkumu.

5. Cíl a výzkumná otázka práce

Cílem této práce je za využití kvalitativního výzkumu: Zjistit, zda je zvolený postup tzv. spirituálního posouzení životní situace použitelný pro klienty vybraných služeb.

Tento cíl je dále rozdělen do dvou dílčích cílů, které jsem použila jako opěrnou linku při mých rozhovorech s respondenty.

DÍLČÍ CÍL 1: Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty srozumitelný.

DÍLČÍ CÍL 2: Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný.

Práce je především zaměřena na praktickou proveditelnost spirituálního posouzení u klientů, ve výzkumu pak konkrétně u uživatelů Domova Kateřinice a Domova Přístav.

6. Popis použitých metod

Tato kapitola seznamuje s metodami, které byly zvoleny pro získávání dat, jejich zaznamenávání a zpracování. Metody jsou blíže popsány tak, jak o nich pojednává odborná literatura. Závěr kapitoly je věnován etickým zásadám, dle kterých byla data pro výzkumnou část získána.

6.1 Kvalitativní výzkum

Vzhledem k zaměření této práce jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu.

Kvalitativní výzkum umožňuje dosáhnout rozsáhlého pochopení při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu, přičemž bádání probíhá v přirozeném prostředí. Právě získání hloubkového náhledu do tématu je velkou výhodou kvalitativního výzkumu oproti kvantitativnímu výzkumu (Hendl, 2005, s. 52-53).

Kvalitativní výzkum na počátku vybírá téma a vytyčuje výzkumné otázky, které lze během výzkumu, sběru dat, i jejich analýzy doplňovat a modifikovat. Během výzkumu vznikají hypotézy i rozhodnutí, jak dále výzkumný plán upravovat (Hendl, 2005, s. 50).

Tento výzkum se realizuje pomocí delšího a intenzivního kontaktu se zkoumanou situací, kdy se výzkumník snaží získat ucelený pohled na studovanou záležitost (Hendl, 2005, s. 51)

Výzkum této práce byl prováděn se sedmi respondenty (2 muži a 5 ženami). Sběr dat se uskutečnil během února a března 2021. Rozhovory s respondenty probíhaly v jejich přirozeném prostředí, tedy v jejich domácím prostředí (3 respondenti trvale žijí v Domově Kateřinice, 4 respondenti žijí v Domově Přístav).

Tato pracoviště jsem si pro výzkum vybrala záměrně, na obou pracovištích jsem v předešlých letech absolvovala praxi a znala jsem tak prostředí zařízení a částečně také jejich uživatele. Výzkum byl proveden ve dvou částečně rozlišných zařízeních, aby se případně projevila rozdílnost v pochopení tématu výzkumu u různých skupin respondentů.

Uživatelé Domova Přístav mají svá specifika, na rozdíl od uživatelů klasických domovů pro seniory. Lidé žijící v tomto zařízení jsou z velké části lidé, kteří žili na ulici a neměli domov, často ani rodinu, jsou mezi nimi lidé, kteří měli závislost na drogách, alkoholu, mnoho z nich trpí alkoholovou demencí či nějakým jiným psychiatrickým onemocněním. Uživatelé tohoto domova často nejsou pro bývalý způsob svého života zvyklí mezi sebou komunikovat, nevznikají zde kolektivy, příliš si mezi sebou nepovídají, jsou spíše samotáři.

6.2 Metoda výběru výzkumného souboru

Ve výzkumu byla použita metoda záměrného (účelového) výběru. Dle Miovský (2006) se jedná o široce využívanou metodu výběru pro cílené vyhledávání respondentů dle určitých kritérií při uplatňování kvalitativního přístupu. V rámci této metody lze rozlišit několik strategií, které lze mezi sebou kombinovat (s. 135-136). Ve výzkumu byla využita kombinace prostého záměrného (účelového) výběru a záměrného (účelového) výběru přes instituce. Prostý záměrný výběr nepoužívá při volbě účastníků žádné specifické metody, respondenti jsou vybíráni pouze podle toho, zda jsou pro účast vhodní a souhlasí (Miovský, 2006, s. 136). Záměrný výběr přes instituce využívá pro výběr respondentů určitý typ služeb nebo činnosti nějakého zařízení, které je zaměřené na skupinu lidí, která nás zajímá (Miovský, 2006, s. 138).

6.3 Narativní rozhovor

Pro získání dat jsem zvolila metodu narativního rozhovoru, která byla pro zaměření výzkumu shledána jako vhodná.

Dle Hendl (2005, s. 176) je základním východiskem pro narativní rozhovor odmítnutí možnosti, že lze zjistit jedincův náhled na skutečnosti prostřednictvím osnovy otázka-odpověď,

tato metoda se naopak vyhýbá cílenému dotazování. Při užití této metody je respondent vybízen, aby volně vyprávěl, téma hovoru však může být předem definováno, toto téma by mělo být prezentováno a měl by být vysvětlen jeho význam. (Hendl, 2005, s. 176).

Rozhovor se dělí: na fázi stimulace, kdy se snažíme navodit pocit důvěry, jedinec je podporován k vyprávění; fázi samotného vyprávění; fázi kladení otázek pro objasnění nesrozumitelností, kdy vyjasňujeme nesrovnalosti či upřesňujeme některé skutečnosti; fázi zobecňujících otázek (Hendl, 2005, s. 176).

Rosenthalová (1995) dle Hendl (2005, s. 177) dělí narativní rozhovor na dvě fáze. Fází hlavního vyprávění, kdy jedinec vypráví o celém svém životě a fázi dotazovací, kdy jsou kladeny otázky, které se týkají vyprávění jedince, ale obsahují také otázky týkající se témat, které ve vyprávění nebylo obsaženo, ale dotazovaného zajímají.

Tuto metodu jsem zvolila pro nenucenost hovoru. Pro mnoho lidí může být téma spirituality velmi osobní, otázky by mohly působit nepatřičně a u respondentů způsobit nevoli k účasti na výzkumu či odpovídání na otázky. Narativní rozhovor tak měl charakter neformálního spirituálního posouzení.

Na začátku rozhovoru jsem se respondentům představila, zeptala se, zda s výzkumem souhlasí, upozornila je, že je výzkum anonymní, že v rozhovoru neexistují špatné odpovědi, že všechny odpovědi jsou správné a sdělila jim, že nemusí hovořit o ničem, co jim nebude příjemné. Současně jsem se dovolila, zda rozhovor mohou nahrávat. Respondenti byli seznámeni s tématem výzkumu - spiritualitou a bylo jim dovysvětleno, že budeme hovořit o životě. Respondenti hovořili o svém životě volně, k hovoru byli podporováni otázkami typu: Kdy jste byl v životě nejšťastnější? Co Vás nyní dělá šťastným? Čeho si na životě nejvíce ceníte? Za co jste v životě vděčný? Na jaké úspěchy jste nejvíce hrdý? Jak jste se v minulosti vyrovnal s náročnými situacemi? Tyto otázky jsou inspirovány dotazy, které používá Hodge při implicitním spirituálním posouzení (Hodge, 2013, s. 227) či v posouzení metodou HOPE v oblasti zdroje naděje (Anandarajah, Hight, 2001).

Rozhovory s respondenty trvaly v rozmezí 10-50 minut, pokud bylo respondentem řečeno vše, co chtěl dotázaný k tématu říct a hovořil o jiných tématech, bylo nahrávací zařízení vypnuto.

S respondenty jsem se viděla poprvé, někteří z nich proto mohli mít ostych hovořit o svém životě rozsáhleji. Obecně hovory probíhající v Domově Přístav trvaly kratší dobu, vysvětlují si to specifikou uživatelů zařízení.

6.4 Metody zpracování kvalitativních dat

6.4.1 Fixace kvalitativních dat

Fixace dat je důležitým meziklínkem mezi jejich získáním, zpracováním a přípravou pro analýzu. Data je potřebné uchovat pro další práci, aby bylo možné se k nim později vracet. S výhodou jsou využívány metody audio- či video- záznamu. Při výzkumu pak není třeba dělat poznámky, tazatel si pouze může zaznamenávat zajímavé postřehy z pozorování (Miovský, 2006, s. 195, s. 197-198).

Při rozhovorech s respondenty byla využita metoda audiozáznamu, nahrávání probíhalo do aplikace záznamník přes mobilní telefon. Telefon byl vždy umístěn tak, aby dostatečně zachytil zvuk, ale nepůsobil rušivě, nebyl umístěn mezi tazatele a respondenta, ale stranou. Nebylo nutné provádět poznámky během rozhovorů, poznámky z pozorování byly zaznamenány po ukončení rozhovorů.

6.4.2 Zpracování dat a jejich příprava na analýzu

Pro další práci s daty je nutný převod rozhovorů z audiozáznamu do textové podoby. Během tohoto přepisu (transkripci) již dochází k prvotní redukci dat. Rozšířeně je užívána další úprava plných přepsaných textů, tzv. redukce prvního řádu. Při redukci jsou vynechávány různé zvuky, pauzy v hovoru či tzv. slovní vata, která pro šetření není nosná a usnadňuje další analytickou práci s daty (Miovský, 2006, s. 205-209).

Po transkripci rozhovorů byla využita metoda kódování dat. Kódování dat umožňuje další práci s údaji. Data jsou při této metodě přiřazována do jednotek, se kterými dále pracujeme, během výzkumu je možné tyto jednotky upravovat pro případ, že je potřeba vzniklé jednotky dále rozdělit či naopak sloučit (Miovský, 2006, s. 209-210).

Využita byla také technika barvení textu. Tato technika se využívá pro zpřehlednění dat, kdy jsou barevně označeny pasáže dle tematických celků (Miovský, 2006, s. 211). Transkripci jsem následně propojila s poznámkami, které jsem si při provádění výzkumu vytvořila.

6.4.3 Analýza dat

Získaná data jsem analyzovala metodou zachycení vzorců. Tato metoda je považována za jednoduchý analytický nástroj. Základem metody je vyhledávání opakujících se obecných vzorců, struktur, které jsou zaznamenány. Touto metodou dochází k určité redukci, neboť původní jedinečné projevy respondentů jsou na základě vzájemných podobností a odlišností nahrazeny určitou obecnou kategorií. Klíčové je opakování podstatných částí obecného příběhu v různých konkrétních případech (Miovský, 2006, s. 222).

Ve výzkumu jsem tedy, dle výše popsané metody, analyzovala data, která jsem na základě podobnosti rozčlenila do několika kategorií. Jednotlivé kategorie a data, která byly ke kategoriím přiřazena, jsou popsány níže. Objasněn je také vztah kategorií k cílům práce. Při vytváření kategorií jsem se inspirovala závěrečnou prací pana Gierczuszkiewiczze (2013).

6.5 Etický rozměr výzkumu

Provádění výzkumu má svá etická pravidla. Pro provádění výzkumu je zásadní získání poučeného informovaného souhlasu od respondenta. Jelikož se při výzkumu často dotýkáme citlivých témat, je zásadní zajištění anonymity, emočního bezpečí a zachování soukromí. Pokud to není nezbytné pro výzkum, respondentovi netajíme informace o účelu výzkumu. Výzkum nesmí ohrozit fyzické ani psychické zdraví dotazovaného (Hendl, 2005, s. 155-157).

Účastníci výzkumu byli před mou návštěvou instituce nejdříve osloveni vedoucími zařízení, zda by souhlasili se svou účastí ve výzkumu a poté byli opět dotázáni autorem při osobním kontaktu s respondentem. Všichni respondenti vyslovili slovní souhlas s výzkumem, který byl pro obě strany dostačující. Respondenti byli ubezpečeni, že výzkum je anonymní, jména respondentů se v práci a prepisech rozhovorů nevyskytují, transkripce hovorů byla číselně označena (respondent č. 1,..) pro pojmenování jednotlivých rozhovorů. Originální zvukový záznam z rozhovorů je uložen u autorky, prepisy rozhovorů jsou taktéž uloženy u autorky.

Respondenti byli ujistěni, že pokud jim některá témata hovoru nebudou příjemná, nemusí o nich hovořit.

V této kapitole byl vysvětlen výběr metod pro výzkum, tyto metody byly popsány, současně byl objasněn průběh provádění výzkumu od výběru respondentů, provedení rozhovoru přes zpracování dat až po dodržování etických zásad při výzkumu.

7. Průběh výzkumu

V kapitole konkrétněji seznamuji s průběhem výzkumu, charakteristikou prostředí výzkumu a respondenty.

Výzkum probíhal na dvou pracovištích, v Domově Kateřinice a Domově Přístav. V Domově Přístav probíhal rozhovor se čtyřmi respondenty (dvěma muži, dvěma ženami), v Domově Kateřinice se třemi ženami, všichni respondenti byli seniorského věku. Výhodou pro výzkumníka byla znalost prostředí, za velkou nevýhodu považuji chybějící osobní vztah mezi výzkumníkem a respondenty, hovor se týkal osobních záležitostí, často intimních, pro řadu lidí nemusí být příjemné hovořit o soukromých tématech s cizím člověkem. Rozhovory probíhaly na pokojích respondentů.

Na začátku rozhovoru byli respondenti seznámeni s tématem hovoru a dílčími tématy, o kterých lze hovořit, pokud byla potřeba, byly respondentům kladeny doplňující otázky, zvláště pak, pokud hovor „zabíhal“ do jiných témat, které se nevztahovali k tématu rozhovoru. Při rozhovoru byly použity např. tyto otázky: Kdy jste se cítila nejvíce šťastná? Co Vás dělá šťastnou nyní? Za co jste v životě vděčná? Co Vám v těžkých chvílích pomáhalo? Co Vám dělá radost? Co Vám dodává sílu? Čeho si nejvíce ceníte?

Hovornější byly obecně ženy a respondentky Domova Kateřinice. Vysvětlují si to tím, že uživatelé Domova Přístav jsou často lidé, kteří nemají rodiny, část života strávili bydlením na ulici, jejich kontakty jsou omezené, přítomná může být i jistá nedůvěra k lidem. Specifika uživatelů zařízení popsali zaměstnanci zařízení i někteří samotní uživatelé služby, uvedli, že klienti této služby mezi sebou příliš nekomunikují, nevznikají zde kolektivy.

Hovory probíhaly v příjemné uvolněné atmosféře, pouze jedna respondentka, uživatelka Domova Přístav, i přes svůj prvotní souhlas s výzkumem, během hovoru odpovídala spíše jednoslovně a negativisticky, na dotaz respondentka sdělila, že se o tématech bavit nechce a otázky jsou jí nepříjemné, proto byl rozhovor ukončen. Pakliže by u této respondentky mělo probíhat spirituální posouzení, zřejmě by ho měl provádět člověk, ke kterému má uživatelka intimnější vztah a nabízí se otázka využití nástrojů jako duchovní ekomapa, duchovní genogram, duchovní životní mapa, které lze s výhodou použít u jedinců, kteří nejsou verbálně orientovaní (Hodge, 2005).

8. Výsledky výzkumu

Tato kapitola seznamuje s kategoriemi, které byly v rámci analýzy dat vytvořeny, tyto kategorie jsou vztaženy k cílům práce, v jednotlivých kategoriích jsou interpretována data z výzkumu.

8.1 Kategorie Ochota ke spolupráci na rozhovoru k tématu spirituality ze strany respondentů

Tato kategorie se vztahuje k dílčímu cíli č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný. Data z rozhovorů, která byla do této kategorie zařazena, by měla vypovídat o tom, zda byli oslovení respondenti nakloněni vést rozhovor o své spiritualitě.

Účastníci výzkumu byli nejdříve osloveni vedoucími zařízení, zda si nechtějí popovídat se studentkou, která dělá výzkum pro svou závěrečnou práci, žádný z oslovených uživatelů rozhovor neodmítl. Při jednotlivých rozhovorech jsem se vždy představila, uvedla jsem téma spirituality, kterého by se měl rozhovor týkat, a doplnila jsem, že se jedná o rozhovor o životě. Žádný z respondentů na základě těchto informací rozhovor neodmítl. Pouze respondent č. 5 uvedl : „ já asi nejsem na hovory o spiritualitě ta vhodná“, ale po doplnění, že se hovor týká života, respondent neměl k rozhovoru žádné výhrady. Respondent č. 4 s rozhovorem souhlasil i po seznámení s tématem hovoru, během rozhovoru však odpovídal jednoslovně a negativisticky, na otázku, zda se o těchto tématech nechce bavit, odpověděl: „ne“. Na otázku zda jsou tyto otázky nepříjemné, odpověděl: „ano“, proto byl rozhovor ukončen. Respondent č. 2 se při hovoru zdál být trochu nervózní, ale o tématech hovořil bez ostychu. Účastníci č. 1, č. 4, č. 5, č. 6, č. 7 se při rozhovorech jeví uvolněně. Naopak se zdálo, že možnost hovoru s novou osobou vítají, respondenti č. 6 a č. 7 si postesklí na nemožnost návštěv v zařízení kvůli současné pandemické situaci, respondentka č. 5: „...„už 4 měsíce nemáme návštěvy“...„jak se to otevře, přijde dcera“...“, respondentka č. 6: „...„návštěva, kdyby mohla být“...“

8.2 Kategorie Ochota odpovídat na kladené otázky

Tato kategorie se vztahuje k dílčímu cíli č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný. Data, která byla do kategorie zařazena, by měla vypovídat o tom, zda byli respondenti ochotni odpovídat na dotazy, které se týkaly jejich osobního života.

Respondenti byli vyzváni, aby hovořili o tématech vztahujících se k jejich spiritualitě spontánně, přesto bylo u respondentů třeba klást doplňující otázky typu: Co Vám v těžkých chvílích dává sílu? Jak jste zvládl životní překážky? Co dává Vašemu životu smysl? Čeho si

v životě nejvíce ceníte? apod. Tyto otázky byly kladeny tehdy, pokud se logicky nabízely v reakci na respondentovo vyprávění nebo v situaci, kdy se respondent odklonil od tématu hovoru. Respondenti ve většině neměli žádné zábrany hovořit o velmi soukromých tématech, jako je např. smysl života, životní zklamání, zdroj síly v těžkých životních situacích. Respondentka č. 3 uvedla, že se o těchto věcech bavit nechce a otázky jsou jí nepříjemné, i když sama popsala, co ji v těžkých situacích pomáhá a co ji dělá radost: „...„zvířata mi dělají radost, starám se o psa...“ To Vás dělá šťastnou? Respondentka: „Ano.“ „Ráda si vypiju čaj, hraju bingo, to dělám ráda, to se cítím šťastná.“ Jaký byl Váš život? Respondentka: „Těžký.“ Jak jste to všechno překonala? Respondentka: „Musela jsem se snažit. Vůle. ...„mám silnou vůli“...

8.3 Kategorie Citlivost tématu spirituality u zúčastněných respondentů

Tato kategorie úzce souvisí s výše uvedenou kategorií Ochota odpovídat na kladené otázky. Kategorie je vztažená k dílčímu cíli č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný. Do této kategorie byly zařazeny data i poznámky z rozhovorů, které by naznačovaly, zda je téma spirituality pro respondenty citlivé a např. brání provedení rozhovoru.

Jak už bylo zmíněno výše, většina respondentů neměla vůbec žádné obtíže hovořit o velmi intimních tématech. O těchto citlivých tématech jako např. životní zklamání, trápení, hovořili respondenti samovolně, aniž by byli na tyto témata cíleně dotazováni. O hloubce sdílených témat svědčily samotné informace, které byly sděleny, ale také projevy, které jsem u respondentů během hovorů sledovala. Respondentka č. 7 měla při vzpomínce na otce, který zemřel v prvním roce jejího života, slzy v očích. O citlivosti tématu svědčí i reakce respondentky č. 3. Na otázku: Jaký byl Váš život?, odpověděla: „těžký“, „...„nechci se o tom bavit“. Později během hovoru byla respondentka dotázána: Jsou Vám tyto otázky nepříjemné?, odpověď: „ano.“ Otázka: Nechcete se o těchto věcech bavit?, odpověď: „ne“. Respondent č. 2 při rozhovoru působil trochu nervózně, ale hovořil zcela bez zábran o svém životě.

Vzhledem k citlivosti tématu, kterým spiritualita jistě je, by bylo vhodnější, kdyby se dotazující s respondenty alespoň trochu znal a byl již mezi nimi vybudován nějaký vztah, byla by tak vytvořena intimnější atmosféra a pro respondenty by nejspíše bylo příjemnější hovořit o svém životě s již známým člověkem. To však při výzkumu nebylo splněno, respondenti a dotazující se při rozhovoru viděli poprvé.

8.4 Kategorie Srozumitelnost tématu spirituality ze strany zúčastněných respondentů

Tato kategorie se váže k dílčímu cíli č. 1 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty srozumitelný. Data zařazena do této kategorie by měla vypovídat o tom, zda bylo respondenty pochopeno téma, o kterém se hovořilo a zda měl rozhovor výpovědní hodnotu o spiritualitě respondentů.

Rozhovor s respondenty byl vždy uveden tím, že se jedná o výzkum, kdy tématem je spiritualita a bylo doplněno, že se jedná o rozhovor o životě. Respondenti neměli k hovoru žádné výhrady, více se nedoptávali na význam spirituality či podrobnosti hovoru. Pouze respondentka č. 5 uvedla: „já asi nejsem na hovory o spiritualitě ta vhodná“..., ale po vyjasnění, že se rozhovor týká života, se respondentka na obsah rozhovoru více nevyptávala a s rozhovorem souhlasila. Rozhovory s respondenty probíhaly volně, kdy účastníci byli pobídnuti, aby hovořili o tom, co je dělá šťastnými, na co jsou v životě hrdí, co jim dodává sílu, když se nacházejí v obtížné situaci apod. Respondenti byli dotazováni v případě, že bylo třeba vyjasnit, to co bylo respondentem sděleno nebo v případě, kdy bylo nějaké téma opomenuto. Respondenti byli doptáváni na to, co svým vlastním slovníkem sami sdělili, nestalo se proto, že by respondenti něčemu nerozuměli. Aniž by respondenti byli cíleně pobídnuti, aby hovořili o své spiritualitě či religiozitě, z rozhovoru s respondenty toto vyplynulo. Respondenti sami vyjádřili svou religiozitu např. při hovoru o tom, co jim dodává sílu, když jsou v těžké životní situaci. Samotný rozhovor s respondenty lze považovat za neformální spirituální posouzení, rozhovoru nebyl dán žádný pevný rámec, nebyla využita žádná škála či nástroj, pouze v případě potřeby byly použity otázky, které jsou jako příkladné uváděny v rámci posouzení HOPE (části zdroje síly a naděje), případně při implicitním posouzení.

Z rozhovorů vyplynula tato témata:

smysl života - respondent č. 1 ..., šel jsem do práce a pracoval jsem, to mi bylo lepší, to mělo smysl, byl jsem takový opuštěný a potom to bylo lepší, tam byl dobrý kolektiv v té práci“...

..., chodím ke slepicím, vždycky ráno tam jdu, když se rozednívá, to je takový smysl“...

respondent č. 4, celkově si nemůžu na nic stěžovat, vždy život stál za to, to nějak vyřešit“...

respondent č. 5,dětí, někdy byli starosti s děckem, ale všechno se vyřešilo“...

respondent č. 6„ted' jsou pro mě důležité vnučky, aby doděly školy“...

zdroj síly - respondent č. 1„neměl jsem práci, těžko jsem ji sháněl, mě povzbudilo, že jsem si něco sám našel, sbíral jsem železo, měl jsem peníze, bylo mi lepší, než když jsem chodil do práce, sám jsem si něco našel, to mi pomohlo,.....,práce mi pomáhala, to se mi vždycky ulevilo, na jiné myšlenky jsem přišel, když se pracuje, tak nemusí člověk myslet, když jsem měl nějakou práci, tak se mi ulevilo,„...

....„sestry se s náma pobavějí, paní domácí taky, rozhovor mě povzbudí,„...

....„ to jsem byl u kolegy zase, osm roků jsem tam bydlel, on se o mě staral, byl starší ode mě, ale staral se o mě, já už jsem potom nemohl, tak do nemocnice mě dali,.....,s kolegou jsme povykládali, vzpomněli jsme na vojnu“...

respondent č. 3„musela jsem se snažit, vůle“...

respondent č. 4„ já jsem dost tvrdohlavý člověk, ale život mě naučil, tři sourozenci, neměli jsme takové výhody, jako normální lidi“„ale zvládla jsem to, řekla jsem si, musíš“...

respondent č. 5„já nechodím do kostela, ale svatbu jsem v kostele měla, manžel chodil do kostela, tak si to přál, tak mě pak 14 dní před svatbou pokřtili, já o tom nic nevím, nebyla jsem tak vychovaná, já věřím ve vyšší moc, ta existuje, musí vést nějaká vyšší moc, která vede

respondent č. 6„já myslím, že moje povaha, že jsem tu sílu v sobě našla“„ já myslím, že celkově dobrá rodina“...

respondent č. 7„no nevím, vždycky jsem se pomodlila,....já se pomodlí, moje mamka i babička říkala, když je ti nejhůř, tak se pomodlí“...

hrdost na životní úspěchy - respondent č. 1„když jsem dostal nový byt, ...vyučil jsem se zámečníkem

respondent č. 2„fotbal jsem hrával, potom jsem chodil na nějaké zábavy...bojoval jsem, sloužil jsem, vzpomínám na to rád, aji na tu vojnu aji cvičení“ „za tu vojnu jsem vděčný, zvládl jsem důstojnickou školu a bylo to v pořádku všechno, povýšili mě na desátníka ze svobodníka a potom zase na četaře...., to byl takový úspěch, jak jsem byl povýšený“...

respondent č. 6 ...,mám dceru, která umí velmi pěkně poděkovat, slovy, gratulací, takové věci od ní, mám syna, ten to dává najevo jinak, naučil mě s telefonem, počítačem, všude se mnou jezdí, od té dcery, co nám chodí, tak říkám, to je nádherné, mám z toho radost“...

respondent č. 7...,celkově to manželství, měla jsem hodného manžela, ...neměli jsme moc, ale to nevadilo“...

pocit štěstí - respondent č. 1 ..., když si dám pivo“...

respondent č. 3 ...,zvířata mi dělají radost, starat se o něco, starám se o psa“...

...,ráda si vypiju čaj, hrajeme bingo, to dělám ráda, to se cítím dobře“...

respondent č. 4 ...,když je klid, když nejsou drby“...

...,já tu dělám všechno, mě to těší, že zabiju čas a že mně důvěřují, to je pro mě hlavní, důvěra“...

...,dělala jsem řidičku, dělala jsem na šachtě, jezdila jsem multikárou, důvěru jsem měla, těšilo mě to, čím těžší úkol, tím lepší“...

respondent č. 5 ...,šťastná, pokud jsme byli rodina, ...nikdy jsem nebyla smutná, protože jsem měla práci, manžel byl veselý člověk a s dítětem je někdy radost, někdy starost, ...nejšťastnější jsem byla, jak jsem měla manžela a dítě a potom, jak jsem byla v důchodě, tak též to bylo pěkné, to jsme byli na chatě...,vnuka jsem tam měla vždycky celé prázdniny..., táboráky jsme dělali, zpívalo se, veselo bylo, byl to jiný život než teď, tam jsem byla spokojená velice“...

...,ráda jsem chodila do divadla, do kina, dost jsme si užili, když jsme byli mladí, občas jsme jeli ven, moc ne, peněz nebylo, ale dalo se to“...

respondent č. 6 ...,určitě při narození dětí, máme šťastné manželství, postavili jsme si domek“...

respondent č. 7...,měla jsem ráda divadlo, koncerty, ...poslouchat hudbu, chodila jsem do pěveckého církevního sboru“...

životní trápení - respondent č. 1...,vlasy mi vypadaly, ...opustila mě děvucha..., ...bylo mi těžko, neměl jsem práci..., ...teď jsem nemocný, nechodím, to mě zarmucuje“

respondent č. 4....,jsem rozvedená, též to nebylo jednoduché, děti nemám“...

...,havárka, nevěděla jsem, jestli budu chodit, byla jsem na psychině, začala jsem bumbat, měla jsem bolesti, dostala jsem se tady, přišel rozvod“...

spokojenost - respondent č. 1, když je mi trochu lépe, to jsem spokojenější“...

respondent č. 2...., těžké náročné situace nikdy nebyly, ...vždycky se dařilo“...

respondent č. 4,tady jsem spokojená celkově, můžu říct, že mi to tady vyhovuje, chodím k psychiatrovi, to mi vyhovuje, spokojená jsem“...,...měla jsem autíčko, spokojená“...,

respondent č. 5,zas tak těžké chvíle nebyly, s manželem těžké chvíle nebyly, ale s dcerou byly, jako s každým děckem, to se všechno vyřešilo,,...

...,že mě nic nebolí, to je důležité“...

...,špatné věci se musí hodit za hlavu, špatné věci...to se spravilo, taky byly, ale asi ne tolik“...

respondent č. 6....,ráda se pobavím, když vidím, že je v rodině taková radost a dobírají se, dělají srandu, tak to se cítím dobře“..., když jsou vztahy dobré, rozumí si, to mě dělá šťastnou“...

respondent č. 7,jinak všechno jsme měli, 51 roků jsme bydleli pořád v jednom bytě, teď mám dva vnoučky, ti mi dělají radost“...

nespokojenost - respondent č. 1,protože jsme tu zavření, člověk nemůže nikam jít, tak vždycky zašel na pivo, jít do jiné místnosti nebo jít někam ven, teď jsme tu zavření už dlouho“...

respondent č. 2, jsme tady uzavření, nemůžeme jít ven do obchodu nebo za obchod si dát pivo a jít zpátky, teď tu jen sedíme no a zavření no“...

respondent č. 4....,to mi chybí, chybí mi společenství“..., není tady kolektiv“...

tužby - respondent č. 4 ...„chtěla bych být samostatná, protože 70 je 70, ale byla jsem zvyklá si udělat sama, žila jsem s přítelem, takže jsem se starala, sestře jsem pomáhala vychovávat děvuchy“... , toužím po svobodě, já si myslím, 70, že bych to zvládla, díky tabletkám jsem na úrovni, neumím to odhadnout, já si myslím, že to zvládnu“...

8.5 Kategorie Reflexe respondentů na rozhovor

Tato kategorie se vztahuje k dílčímu cíli č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný. Do kategorie jsou zařazena data, kdy respondenti reflektovali, zda pro ně rozhovor nebyl nepříjemný.

Respondent č. 1 - „Ne, na tom není nic zlého.“

Respondent č. 2 - „Otázky nejsou nepříjemné.“

Respondent č. 3 - „Ano“.

Respondent č. 4 - „Nevadí, přijímám to normálně.“

Respondent č. 5 - „Ne.“

Respondent č. 6 - „Ne.“

Respondent č. 7 - „Ne, ráda si povykládám.“

9 Shrnutí výsledků

V této kapitole popíšete, zda a jakým způsobem byly naplněny cíle práce a jaké poznatky výzkum přinesl.

9.1 Dílčí cíl č. 1 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty srozumitelný

K tomuto cíli byla v rámci analýzy dat vztažena kategorie: Srozumitelnost tématu spirituality ze strany zúčastněných respondentů. Pro spirituální posouzení klientů byl využit neformální rozhovor, dáno bylo téma hovoru a tím byla spiritualita, pro porozumění respondentů bylo pouze doplněno, že se jedná o rozhovor o životě, během rozhovorů nebyla použita slova jako religiozita a další odborné termíny, v případě potřeby byly respondentům kladeny doplňující otázky, obvykle navazovaly na to, co bylo řečeno respondentem. Během hovoru se tedy nestalo, že by respondent nerozuměl tématu, o kterém hovoříme. Pokud bylo potřeba, respondenti byli dotazováni na doplňující otázky typu: Co Vám dalo sílu těžké časy překonat? Jak jste to zvládli? Na co jste hrdý? Co Vám dělá radost? Z rozhovorů vyplynula zásadní témata jako zdroj síly, hrdost na životní úspěchy, spokojenost, trápení. Z hovorů pak bylo zřetelné, co je pro konkrétního respondenta v životě důležité, jak zvládl těžké životní situace a případně i to, zda a v co respondent věří. Informace, které byly tímto neformálním hovorem získány, lze považovat za výstup neformálního spirituálního posouzení, který by dále mohl být využit pro případnou intervenci.

9.2 Dílčí cíl č. 2 - Zjistit, zda je postup spirituálního posouzení životní situace pro klienty akceptovatelný

K tomuto cíli byly vztaženy tyto kategorie: Ochota ke spolupráci na rozhovoru k tématu spirituality ze strany respondentů, Ochota odpovídat na kladené otázky, Citlivost tématu spirituality u zúčastněných respondentů, Reflexe respondentů na rozhovor.

Všichni oslovení respondenti souhlasili s provedením rozhovoru. Většina respondentů otevřeně hovořila o svých životech, o soukromých oblastech svého života, o rodině, životních úspěších, trápení apod. Respondenti odpovídali i na doplňující otázky, při konečném hodnocení hovoru ve většině uvedli, že jim rozhovor ani otázky nebyli nepříjemné, i když se dotazující s respondenty poprvé potkali až při samotném hovoru. Pouze jedna respondentka z celého souboru respondentů uvedla, že její život byl těžký a nechce se o něm bavit a otázky jsou jí nepříjemné. Jistě by bylo vhodnější, kdyby měl dotazující s respondenty již navázán nějaký vztah. Při provádění spirituálního posouzení u respondentů, kteří nejsou slovně orientováni

nebo mají např. potíže vyjadřovat se k těžkým životním událostem, je možné zvážit použití některého obrazového či grafického nástroje.

10 Diskuze

Cílem práce bylo zjistit, zda je zvolený postup spirituálního posouzení použitelný pro klienty vybraných služeb a to především z pohledu srozumitelnosti a akceptovatelnosti. Pro spirituální posouzení byla zvolena metoda neformálního rozhovoru, která se jevila být nejvhodnější, při výzkumu v rámci absolventské práce jsem navíc zjistila, že v oslovených pěti hospicích využívají výhradně tuto metodu ke zjištění spirituality svých pacientů. Metoda rozhovoru se zdá být klienty obecně dobře přijímána, potvrzuje to i závěrečná práce Michala Dubovice (2018), který se zabýval použitím konceptu duchovního posouzení dle Davida R. Hodge u klientů. Autor u respondentů vyzkoušel několik nástrojů, verbální nástroj duchovní historie se jevil jako ideální nástroj, naopak provedení např. grafického nástroje provázal ostych respondentů, i když u některých respondentů, kteří mají potíže s verbalizací, může být právě využití grafického nástroje vhodnější.

V rámci výzkumu bylo spirituální posouzení prostřednictvím neformálního rozhovoru respondenty velmi dobře akceptováno, respondenti svá témata pojmenovávali sami, aniž by byly využity odborné termíny jako spiritualita či religiozita. I když při rozhovoru nebyly pokládány cílené dotazy na spiritualitu, z rozhovorů o smyslu života, pocitech štěstí, hrdosti apod. vyplynula důležitá témata respondentů a tím také informace o jejich spiritualitě. Metoda neformálního hovoru je pro pochopení respondentů velmi vhodná, Tomasz Gierczukiewicz, který v rámci své závěrečné práci o použití konceptu duchovního posouzení podle Davida R. Hodge použil sadu otázek dle autora Hodge uvádí, že otázky musel přeformulovat tak, aby jim respondenti porozuměli, pochopení otázek v jejich nezměněné podobě bylo pro respondenty jeho výzkumu obtížné. Obecně lze říci, že klienti velmi dobře akceptují zájem o jejich duchovní potřeby i spiritualitu. Velmi dobře byl přijímán rozhovor s šesti respondenty v rámci mého výzkumu, pouze jedna respondentka uvedla, že jí rozhovor není příjemný. S ochotou i otevřeností u respondentů se při svých výzkumech setkali i autoři závěrečných prací Gierczukiewicz a Dubovic, kteří k posouzení spirituality použili koncept Davida R. Hodge. Respondenti byli ochotni hovořit o intimních záležitostech svého života navzdory tomu, že se s dotazujícím viděl poprvé.

Závěr

Práce se zabývá spirituálním posouzením v praxi, jeho srozumitelností a akceptovatelností mezi klienty služby. Cílem práce bylo zjistit, zda je zvolený postup spirituálního posouzení použitelný u klientů vybraných služeb.

Péče o spiritualitu klientů by měla být součástí kvalitní komplexní sociální práce, kdy jsou reflektovány bio-psycho-socio-spirituální oblasti člověka. Abychom mohli o spirituální potřeby klientů pečovat, je potřeba znát základní pojmy, se kterými se v oblasti spirituality setkáváme. S těmito pojmy seznamuje teoretická část práce, ve které jsou vysvětleny termíny spiritualita a religiozita. Objasněna je problematika spirituálního posouzení, význam, případné obtíže při provádění posouzení, uvedeny jsou konkrétní spirituální potřeby, se kterými se můžeme u svých klientů setkat a nástroje, které lze ke spirituálnímu posouzení použít. V teoretické části je zmíněn také způsob péče o duchovní potřeby.

Praktická část je věnována výzkumu, který probíhal se sedmi respondenty ve dvou sociálních zařízeních – v domově pro seniory a domově se zvláštním režimem. V této části práce je popsána metodologie kvalitativního výzkumu, metoda výběru výzkumného vzorku, metoda získání dat a následná analýza dat. Data ve výzkumu byla získána metodou narativního rozhovoru. Pro spirituální posouzení u klientů byla využita metoda neformálního rozhovoru. Neformální rozhovor se jevil jako nejvhodnější metoda, jelikož od dotazujícího nevyžaduje hlubší znalosti jako je tomu např. při použití speciálních nástrojů spirituálního posouzení, potřebná je ovšem znalost základních konceptů spirituality a religiozity, poznání vlastní spirituality, ale také citlivost ke spiritualitě ostatních. V rámci výzkumu mé absolventské práce bylo u pěti dotazovaných hospiců zjištěno, že právě rozhovor je jedinou metodou spirituálního posouzení, kterou u svých pacientů provádí.

V rámci neformálního rozhovoru respondenti hovořili o svém životě, o svých životních úspěších, pocitech štěstí i smutku, i když respondenti nebyli cíleně dotazováni na svou spiritualitu, toto téma z rozhovorů vyloučilo. Z rozhovorů bylo možné vyvodit, co respondent považuje za důležité a hodnotné ve svém životě, zda v něco věří, co mu dodává sílu při překonání překážek. Respondenti byli nejen ochotni se výzkumu účastnit, ale také byli ve většině velmi otevření a rozhovor akceptovali. Narativního rozhovor byl pro respondenty srozumitelný, při rozhovoru nebyla využita odborná terminologie, v rámci narativního rozhovoru respondenti užívali svůj vlastní „slovník“, respondentům nebyly předkládány otázky, na které by museli odpovídat, proto byl rozhovor také příjemný. Neformální spirituální

posouzení bylo díky své formě srozumitelné a akceptovatelné nejen uživatelům domova pro seniory, ale také uživatelům domova se zvláštním režimem, kteří trpí alkoholovou demencí či jiným psychiatrickým onemocněním.

Výsledky výzkumu poukazují na to, že provedení základního spirituálního posouzení metodou neformálního rozhovoru je snadno proveditelné, dobře akceptovatelné uživateli služeb a srozumitelné i pro klienty, kteří trpí alkoholovou demencí či psychiatrickým onemocněním. Cenné a podnětné informace by mohl přinést obdobný výzkum, zaměřený na srozumitelnost a akceptovatelnost, provedený u jiné skupiny klientů, např. u lidí s mentálním postižením.

Bibliografický seznam:

ARMÁDA SPÁSY, Domov Přístav Ostrava-Kunčičky. Armada spasy.cz/pobočky/ostava/ostava-domov-pristav/ [online]. © 2016. [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: armadaspasy.cz/pobočky/ostava/ostava-domov-pristav/

ANANDARAJAH, Gowri a Ellen HIGHT. 2001, Spirituality and Medical Practice: Using the HOPE Questions as a Practical Tool for Spiritual Assessment. *Am Fam Physician*. Jan 1; 63(1):81-89. Dostupné z: <https://www.aafp.org/afp/2001/0101/p81.html>.

DOLEŽEL, Jakub. 2017. Spirituální citlivost charitních služeb: Proč a jak pracovat se spirituální dimenzí životní situace klientů. *Caritas et Veritas*. 7(1): 32-49.

DOMOV KATEŘINICE. O nás. Domov-katerinice. cz [online]. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: domov-katerinice.cz/o-nas/o-domovu-katerinice/

DUBOVIC, Michal. 2018. *Použití konceptu duchovního posouzení podle Davida R. Hodge v kontextu slovenské sociální práce s osobami bez domova*. Olomouc (bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské sociální práce.

GIERCZUSKIEWICZ, Tomasz. 2013. *Použití konceptu duchovního posouzení podle Davida R. Hodge v kontextu sociální práce s osobami bez domova*. Olomouc (bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské sociální práce.

HAJNOVÁ-FUKASOVÁ, E., R. BUŽGOVÁ a D. FELTL. 2015. Hodnocení duchovních potřeb pacientů v paliativní péči. *Clin Onkol*. 28(1): 13-19.

HENDL, Jan. 2005. Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace. Praha: Portál s.r.o.

HODGE, David R. 2001. Spiritual Assessment: A Review of Major Qualitative Methods and a New Framework for Assessing Spirituality. *Social Work*. 46(3):203-214.

HODGE, David R. 2005. Developing a Spiritual Assessment Toolbox: A Discussion of the Strengths and Limitations of Five Different Assessment Methods. *Health&Social Work*. 30(4):314-323.

HODGE, David R. 2006. A template for spiritual assesment: a review of the JCAHO requirements and guidelines for implementation. *Social Work*. 51(4): 317-326.

- HODGE, David R. 2013. Implicit Spiritual Assessment: An Alternative Approach for Assessing Client Spirituality. *Social Work*. 58(3): 223-230.
- HODGE, David R. 2015. Administering a two-stage spiritual assessment in healthcare settings: a necessary component of ethical and effective care. *Journal of Nursing Management*. 23(1): 27-38.
- HRNČIARIKOVÁ, Dana a Michal HRNČIARIK. 2011. Vliv víry na prožívání nemoci u seniorů, dotazník spirituality. *Čas Lék čes.* 150(6):327-329.
- KAŇÁK, Jan. 2016. Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře. *Sociální práce/Sociálna práca*. 15(5):72-91.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2004a. Spiritualita a religiozita pacienta. *Ošetrovatelství: Teorie a praxe moderního ošetrovatelství*. 6(3-4):78-79.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2004b. Porozumět duchovní stránce pacienta. *Ošetrovatelství: Teorie a praxe moderního ošetrovatelství*. 6(3-4):84-85.
- KNOFLÍČKOVÁ, Zuzana. 2008. Význam religiozity a spirituality ve stáří. *Kontakt*. 10(1):172-176.
- MARCINIAK R., K. SHEARDOVÁ, T. SEDLÁKOVÁ, M. VYHNÁLEK a J. HORT. 2019. Religiozita, spiritualita a stáří: teorie a výzkumy. *Československá psychologie*. 63(6):644-663.
- MASTILIAKOVÁ, Dagmar. 2007. *Holistické přístupy v péči o zdraví*. Brno: NCO NZO.
- MELLANOVÁ, Alena. 2010. Spirituální potřeby jako terminologický a ošetrovatelský problém. *Ošetrovatelství: Teorie a praxe moderního ošetrovatelství*. 6(3-4):76-77.
- MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2007. Posouzení životní situace: úvod do problematiky. *Sociální práce/Sociálna práca*. 6(1):72-86.
- NAVRÁTIL, Pavel a Libor MUSIL. 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. In: *Sociální studia 5*, Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Brno, s. 106-141.
- NOVOTNÁ, Hana a Miroslav KALA. 2015. Spirituální potřeby a jejich diagnostika v nemocnici. *Paliat. med. liec. boles.* 8(1e):e23-e25.

PUCHALSKI, Christiana Maria. 2010. Formal and Informal Spiritual Assessment. *Asian Pac J Cancer Prev*. 11 Suppl 1:51-57.

SAGUIL, Aaron a Karen PHELPS. 2012. The Spiritual Assessment. *Am Fam Physician*. Sep 15;86(6):546-550. Dostupné z: <https://www.aafp.org/afp/2012/0915/p546.html>.

VOJTÍŠEK, Z., P. DUŠEK a J. MOTL. 2012. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, s.r.o.

Seznam zkratek

FICA - F - faith, I - importance, C - community, A - address in care

HOPE - H - Sources of hope, strength, comfort, meaning, peace, love and connection

O - The role of organized religion for patient

P - Personal spirituality and practices

E – Effects on medical care and end-of-life decisions

JCAHO - Joint Commission on Accreditation of Healthcare Organizations

NANDA - North American Nursing Diagnosis Association

PNAP - Patient Needs Assessment in Palliative Care